

**INGLIZ MATBUOTIDA QO‘LLANILADIGAN IQTISODIY TERMINLAR VA FRAZEOLOGIK
BIRLIKLARNING O‘ZBEK TILIDAGI TADQIQI****Kurbanova Shohidaxon Alijon qizi.**

“Kokand University” Andijon filiali “Ijtimoiy gumanitar va pedagogika fanlari” kafedrası
katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada ingliz matbuotida qo‘llaniladigan iqtisodiy terminlar va frazeologik birliklarning o‘zbek tilidagi tadqiqi yoritilgan. Atamalarning amaliy va lingvistik talqini to‘g‘risida ma‘lumot berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: termin, frazeologiya, federal, matbuot, iqtisodiy termin, fond, birlik.

Ingliz tili ming yillik tarixga ega. Bu vaqt ichida u odamlar muvaffaqiyatli, o‘rinli va chiroyli deb hisoblagan ko‘plab iboralarni to‘pladi. Shunday qilib, tilning alohida qatlami - frazeologiya, alohida ma‘noga ega bo‘lgan turg‘un iboralar yig‘indisi paydo bo‘ldi. Tilni, shu jumladan ingliz tilini yaxshi bilish, uning frazeologiyasini bilmadan turib mumkin emas.

Frazeologik birliklar jurnalistikaning, gazeta tilining ajralmas qismiga aylandi. Ammo frazeologik birliklarni tarjima qilish masalasi ma‘lum darajada aniqlangan bo‘lsa, frazeologik o‘zgarishlarni tarjima qilish muammosi ko‘p jihatdan munozarali bo‘lib qolmoqda va hali ham yaxshi tushunilmagan. Har qanday jamiyatning tili ochiq, dinamik tuzilma bo‘lib, uning semantik doirasi doimiy ravishda kengayib boradi, yangi so‘zlar va iboralarni cheksiz "ixtiro qilish" mumkin emas. Shu bois til resurslaridan tejamkor va oqilona foydalanish haqida savol tug‘iladi. Tilga bunday yondashuvning universal vositasi uning arsenalida mavjud bo‘lgan frazeologik birliklarni o‘zgartirishdir, ya‘ni. ularning "ikkilamchi" ishlatilishi. Ushbu qoida tanlangan mavzuning dolzarbligini aniqladi. Turg‘un birliklarni o‘zgartirish mavzusi o‘z dolzarbligini yo‘qotmaydi, chunki bu jarayon doimiy, doimiy ravishda sodir bo‘ladi. O‘zgartirilmagan to‘plam ifodalarining "to‘plami" vaqt o‘tishi bilan o‘zgaradi. Ba‘zi frazeologik birliklar unutiladi, ba‘zilari, aksincha, ko‘proq va tez-tez uchraydi. Barqaror iboralar fondi siyosatchilar, film qahramonlari va boshqalarning yangi tirnoqlari bilan to‘ldiriladi. Gazetada, ayniqsa, to‘plam ifodalarini yangilash jarayoni sezilarli.[1. 16 b] Bundan tashqari, jurnalistlar odatda frazeologik birliklarni o‘zgartiradilar, ayniqsa ularni sarlavhalarda ishlatsalar. O‘lis o‘tmishdan bizga kelgan o‘sha qanotli so‘zlar zamon ruhiga mos keladigan yangi tovush oladi. Hatto aytish mumkinki, to‘plam ifodalarining o‘zgarishi bizning davrimizning kayfiyatini aks ettiradi. Ushbu kurs ishining ob‘ekti ingliz tilining frazeologik birliklari bo‘lib, ingliz tilidagi matbuotda uchraydigan frazeologik birliklarning tarjimasi, shu jumladan transformatsiyalanganlari tadqiqot mavzusi sifatida tanlangan. Ushbu ishning maqsadi to‘plam iboralarni o‘zgartirishning asosiy tamoyillarini aniqlash va frazeologik birliklarni tarjima qilish xususiyatlarini aniqlashdir. Frazeologizmlarni o‘rganishning bu jihati alohida ahamiyatga ega, chunki frazeologik birliklarning to‘g‘ri va adekvat tarjimasi tarjimonning asosiy maqsadiga erishishga yordam beradi - o‘quvchiga berilgan gapning va butun matnning asl ma‘nosini, uning milliy va madaniy o‘ziga xosligini saqlab qolish. Ushbu maqsaddan quyidagi vazifalar kelib chiqadi: frazeologik birlikka ta‘rif berish; zamonaviy

gazetalar tilida yangi ekspressiv obrazlarga erishish uchun frazeologik birliklarni o‘zgartirish usullarini o‘rganish; frazeologik birliklarning tarjima xususiyatlarini aniqlash va tahlil qilish;

Frazeologik birlik, uning xususiyatlari Hozirgi zamon tilshunosligida frazeologiya atamasi ikki ma’noda qo‘llaniladi: birinchidan, frazeologik birliklarni o‘rganuvchi ilmiy fan sifatida, ikkinchidan, tildagi shunday birliklarning tarkibi yoki majmui sifatida. Tilning lug‘at tarkibiga nafaqat alohida so‘zlar, balki turg‘un birikmalar ham kiradi, ular alohida so‘zlar bilan birga tushunchalarni ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Bunday turg‘un iboralar frazeologik birliklar (PU) deyiladi. Biroq frazeologik birliklar tushunchasi noaniq bo‘lib, turli tilshunoslar frazeologik birliklarga turlicha ta’riflar beradi, chunki. frazeologiya mezonlari umuman qabul qilinmaydi. Masalan, A.V. Kunin frazeologik birliklarni "to‘liq yoki qisman qayta o‘ylangan ma’noga ega bo‘lgan leksemalarning barqaror birikmasi" deb ta’riflaydi. [2. 211 b] V.V. Vinogradov batafsilroq ta’rif berdi. U frazeologik birliklar "barqaror og‘zaki komplekslar, tayyor lingvistik shakllanishlar sifatida erkin sintaktik birikmalarga qarama-qarshi bo‘lgan, yaratilmagan, faqat nutqda takrorlanadigan" deb hisoblagan. Frazeologiya sohasidagi taniqli mutaxassislarining ancha qarama-qarshi nazariyalarini o‘rganib chiqib, biz frazeologik birliklarga xos bo‘lgan ba’zi umumiy xususiyatlarni aniqlashimiz mumkin:

1. Muayyan tilda yoki uning dialektlari yoki sotsiolektlaridan birida iboraning ko‘zga ko‘ringanligi.

2. Til birligi sifatida tugallangan shaklda nutqda takroriylik [3, 115].

3. Frazeologik birliklarning elementlari kamida ikki so‘zdan iborat; deyarli barcha tadqiqotchilar bu xususiyatga qo‘shiladilar, ammo ba’zilar ikkala so‘z ham to‘liq ahamiyatga ega bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydilar, boshqalari esa bitta so‘z to‘liq ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin, ikkinchisi esa yordamchi bo‘lishi mumkin deb hisoblashadi; boshqalari esa ikki vazifali so‘z birikmasini ifodalovchi frazeologik birliklarning mavjudligiga imkon beradi.

4. Har biri so‘z bilan aniqlangan frazeologik birliklarning alohida shakllangan elementlari [5, 68 b].

5. O‘zgarmas so‘z tartibi (har xil semantik va grammatik tipdagi frazeologik birliklarda turlicha namoyon bo‘ladigan frazeologik birlikning muhim belgisi sifatidagi leksik elementlarning ma’lum ketma-ketligi).

6. Berilgan birikmadagi frazeologik birliklarning leksik va grammatik tarkibining barqarorligi, uning leksik va grammatik elementlarining doimiyliigi va majburiyiligi.

7. Frazeologik birliklarga xos urg‘uning ayrim xususiyatlari; frazeologik birliklar tushunchasiga xizmat so‘zi va to‘liq ma’noli so‘zdan tashkil topgan so‘z birikmalari ham kirishini tan olsak, bu xususiyat universal emas.

8. Frazeologik birlikning semantik turiga qarab so‘z yoki butun frazeologik birlik yoki uning ayrim elementlari bilan sinonimik almashinish [3, 142].

9. Ayrim turkumdagi frazeologik birliklarning semantik idiomatikligi va buning natijasida boshqa tillarga so‘zma-so‘z tarjima qilishning imkonsizligi.

10. Ayrim turkumdagi frazeologik birliklarning global ma’nosi, frazeologik birliklarning ma’lum bir frazeologik turkumga mansubligiga qarab turtkisiz, turtki yoki analitik ma’nosi [3, 150]; Frazeologik birliklarning semantik tuzilishi haqidagi ta’limot ham shu bilan bog‘liq.

11. Nominatsiyaning yaxlitligi, butun frazeologik birlik (lekin uning alohida elementi emas) ma’nosining belgilovchiga qaratilishi.

12. Frazeologik birlikning chegaralanganligi. 1.2 Frazeologik birliklarning tasnifi
Frazeologik birliklarning juda xilma-xil tasniflari mavjud, chunki Olimlar frazeologik birliklarni tasniflashning yagona tamoyilini ishlab chiqmaganlar. A.V.Kuninning so‘zlariga ko‘ra, frazeologiya uchta bo‘limni o‘z ichiga oladi: idiomatika, idiofrazeomatika va frazeomatik. Frazeologik birliklarning tarkibiy-semantik va grammatik xususiyatlaridan kelib chiqib, Kunin frazeologik birliklarning quyidagi sinflarini belgilaydi [5, 162] nominativ frazeologik birliklar (mohiyatli frazeologik birliklar, sifatdosh frazeologik birliklar, ravishdosh va yuklamali frazeologik birliklar); Masalan, baliq ko‘zi - zerikarli, jonsiz ko‘rinish; yomg‘irli kun - qora kunlar, pul etishmasligi; olovli suv - "olovli suv", spirtli ichimliklar. b) nominativ va nominativ-kommunikativ frazeologik birliklar (verbal frazeologik birliklar); Misol uchun, issiq suvga tushish uchun - muammoga duch kelish, "muammoga tushish"; to be all smiles – juda mamnun ko‘rinish, porlash; to have a head for smth. – biror narsani yaxshi tushunmoq; biror narsaga qodir bo‘lish. v) kesimli frazeologik birliklar va nointerektiv xarakterdagi modal frazeologik birliklar; Masalan, kuliga tinchlik! - assalomu alaykum! d) kommunikativ frazeologik birliklar (maqol, matal). Masalan, siz otni suvga olib borishingiz mumkin, lekin siz uni ichishga majbur qila olmaysiz - siz otni sug‘orish joyiga haydashingiz mumkin, lekin uni ichishga majburlay olmaysiz, ya’ni. Hamma narsaga kuch bilan erishib bo‘lmaydi. Tarjima nuqtai nazaridan, A.V.Kunin ingliz frazeologik birliklarini ikki guruhga bo‘lishni taklif qiladi: 1) rus tilida ekvivalenti bo‘lgan frazeologik birliklar; 2) ekvivalent bo‘lmagan frazeologik birliklar. N.N.Amosova tahlilning kontekstologik usuliga asoslanib, ingliz tilining "noyob" shakllarini ("idiomalar" va "iboralar"), shuningdek ketma-ket va modellashtirilgan to‘plamlarning turli xil turlarini ("odatda cheklangan birikmalar", "grammatik - stilistik konstruksiyalar", "frazeoloidlar", "maqollar") muallif tomonidan frazeologiya chegarasidan tashqarida olingan. Frazeologik birliklarni tarkibiy qismlarining semantik birligi nuqtai nazaridan tasniflash akademik V.V. Vinogradov [6. 244 b].

ISHDA FOYDALANILGAN MISOLLAR RO‘YXATI VA ULARNING TARJIMASI.

1. Federal yordam oladigan ba’zi bank muassasalari yangi uy-joy mulkdorlari kredit korporatsiyasiga ko‘z bilan qarashlari paradoksal ko‘rinadi. (NYT) – Ayrim bank muassasalari federal subsidiyalar olayotganda, yangi uy-joy mulkdorlari kreditlash korporatsiyasiga unchalik qiziqmayotgani istehzoli tuyuladi.

2. Nevada shtatining K-12 maktab tizimida byudjet taqchilligini qoplash uchun "yomg‘irli kun fondi" yaratuvchi qonun loyihasi dushanba kuni Senat moliya qo‘mitasi a‘zolari tomonidan muhokama qilindi. (USAT) – Senatning moliya qo‘mitasi a‘zolari dushanba kuni Nevada shtatining o‘rta ta’limdan keyingi ta’lim tizimidagi byudjet taqchilligini qoplash uchun zaxira fondini yaratish to‘g‘risidagi qonun loyihasini muhokama qilishdi.

3. Bir shisha olovli suv uchun 1 million yevro - meksikalik tadbirkor eksklyuziv bir shisha tekila uchun shuncha pul olishga umid qilmoqda. (WSJ) – Olovli suv uchun million yevro – tadbirkor meksikalik tadbirkor bir shisha tekila uchun aynan shuncha pul olmoqchi.

4. U qo‘lga olinsa, unga javob berish uchun juda ko‘p to‘lovlar bo‘ladi va u albatta issiq suvga tushadi. (NYT) - Agar u hibsga olinsa, u juda ko‘p ayblovlarga duch keladi va o‘sha paytda u haqiqatan ham muammoga duch keladi.

5. Ammo u jurnalistlar bilan gaplashish uchun dugdan tashqariga chiqqanida, u jilmayib qo‘ydi (NYT) - Lekin u skameykadan jurnalistlar oldiga chiqqanida, u porlab turardi.

6. Eng boshidanoq bolaning muhandislik uchun boshi borligi aniq edi. (WSJ) - Bolaning texnologiyani yaxshi bilishi boshidanoq ko‘rinib turardi.

7. Bu Nolan-Terens Quinning qaynog‘i edi, uning kuliga tinchlik - Kongressda oxirgi marta Albany Demokratiyasini ifodalagan. (NYT) - Albanining Kongressdagi so‘nggi Demokratik vakili kuyovi Nolan-Terens qirolicha edi, tinchlansin.

8. Siz otni suvga olib borishingiz mumkin, lekin uni ichishga majbur qila olmaysiz. Siz ham bizni suvga olib borishingiz mumkin, lekin bizni to‘lashga majburlay olmaysiz. (NYT) - Siz otni suvga haydashingiz mumkin, lekin uni ichishga majbur qila olmaysiz. Siz bizni sug‘orish teshigiga haydashingiz mumkin, lekin bizni to‘lashga majburlamaysiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Хошимов Г.М. К Теории концептов и их таксономикив когнитивной лингвистике. Toshkent 2008 у.

2. Кунин, А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков/ - 3 е изд. - Дубна: Феникс, 2005. - 488с.

3. Шанский, Н.М. Фразеология современного русского языка / - М.: Высшая школа, 1985. - 192с.

4. 20. Кунин, А.В. Англо-русский фразеологический словарь/ А.В. Кунин. - 4-е изд. - М.: Русский язык, 1984. - 944с.

5. 21. Мюллер, В.К./Большой англо-русский словарь/ В.К. Мюллер, А.Б. Шевнин, М.Ю. Бродский. - Екатеринбург: У-Фактория, 2005. - 1536с.

6. 22. АBBY Lingvo 12 - электронный словарь [Электронный ресурс]. - Электрон. текстовые дан. и прогр. (1.20 Гб). - М.: ООО «Аби Софтвер», 2006. - 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).